

BEKE OTTÓ

Költőbarátságok és poétikák

CSÁNYI ERZSÉBET: VAJDASÁGI DIPTICHON.
SZIVERI JÁNOS ÉS FENYVESI OTTÓ
MŰVEIRŐL

Csányi Erzsébet érdeklődésének homlokterében a beatirodalom, különösképpen annak vajdasági magyar vonulata áll. Erről tanúskodik 2010-ban megjelent, *Farmernadrágos próza vajdasági tükörben* (A vajdasági magyar jeans-próza természetrajza) című kötete is. Mivel elméleti szinten az irodalom öntükröző, metanarratív jellege foglalkoztatja, komparatiztikai kutatásai is olyan magyar–délszláv irodalmi jelenségek mentén rajzolódtak ki, amelyek a XX. század második felében a neoavantgárd jegyében, konceptualizmus címszó alatt képeztek egy (jugoszláv) vajdasági ösztépművészeti virágkört. A saját koncepciójára, magára a nyelvre, a művész léthelyzetére reflektáló művészi megnyilatkozás divatja akkoriban szinte kötelező alapállássá vált, s ennek sok-sok változata alakult ki a száraz, elvont, teoretizáló stílustól kezdve a metaforizáló, illetve a narratív burjánzásig. Kísérletező művészeti irányzatok tárházává vált a Vajdaság is.

A szerző legújabb kötete is ebből a kérdező-horizontból közelíti meg saját nemzedékének két kiemelkedő költőképviseletét. Sziveri János és Fenyvesi Ottó is az Új Symposion folyóirat harmadik nemzedékéhez tartoztak, Sziveri főszerkesztése alatt, 1983-ban azonban politikai kirokatper formájában a lap első nemzedékének egyes képviselői leszámoltak tanítványaikkal, leváltották a szerkesztőséget, így a vajdasági magyar irodalom szerves fejlődése megtört, de Sziveri versbeszéde is fordulatot vett.

Vár Ucca Műhely Könyvek 63.
Művészetek Háza
Veszprém, 2021
186 oldal

2023. július – augusztus

A kötet egyik újdonsága, hogy a címben jelzett koncepcióval Csányi Erzsébet költészetileg is összeköti, egymás mellé csúsztatja az egykori barátokat, de egyben frappáns műfaji átértelmezési játékba is bevonja az olvasót. A diptichont mint elefántcsont írótablácskát a rómaiak barátaiknak ajándékozták, s a tábla két szárnyát egymásra lehetett csukni. A diptichon egy bensőséges lelki kapcsolat titkait zárta magába – a kamaszlelkületű beatnikiek korában ez ismét különösen fontos.

A *Vajdasági diptichon* mottója Fenyvesi Ottó *Élve vagy halva* című, Sziveri János emlékének szentelt verséből származik: „*Évekig ültünk, támasztva egymást*”. A szerző ezzel a mottóval képileg is megjeleníti a kiinduló gondolatot. A kötet a kultúrtörténeti jelentőségű diptichon formáját alapul véve „párban mutatja az egymás hátát támasztó barátokat, Sziveri Jánost és Fenyvesi Ottót, olykor csupán a maguk útját járó elemzésekkel, olykor ars poeticájuk kontrasztjaival és egybecsengéseivel.” Bartuc Gabriella a könyvről írva szintén ezt a szoros barátságot hangsúlyozza mint meghatározó szellemi kiindulópontot. Az összehasonlítás pedig mindig előnyökkel jár a tudásszerzési folyamatokban, plusz felismerésekhez, magasabb elméleti szintekhez vezet.

A kötet a tárgyalt szerzők nemzedéki érintkezéseinek, valamint irodalom- és kultúrtörténeti kontextusának feltérképezését nyújtó bevezető után két részből, illetve táblából áll, majd a zárófejezet a keretet bezárva megadja a nemzedéki kultúrtörténeti tanulságok vízióját. A diptichon formai jegyeire történő rájátszás szervezőelvként a teljes munkát átjárja. Nem csupán a címben, illetve a belső címekben, továbbá egyéb szövegelemekben jelenik meg, hanem a kötet struktúrájában, tárgyalási módjában is megnyilvánul, valamint a Fenyvesi Ottó által tervezett borítót és könyvtestet is meghatározza. Ennek megfelelően Lábadi Zsombor a könyvről mint kettős írótabláról értekezik a *Séd* című lap 2022/2-es számában. Az ismertetett diskurzív szerkezet a vizsgált kettős, egymással szoros érintkezésben lévő (kon)textuális korpusz – egymást támasztó, egy már lezárult és egy továbbra is működő költői életmű – tagolódásából, dialogicitásából ered.

A kötetben szereplő tanulmányok sorából Sziveri János és Fenyvesi Ottó ars poeticájának hasonlóságai és különbségei spontán módon rajzolódnak ki. Egybecsengenek a konceptualista törekvések, a művészi kísérletezésre való hajlam és az önreflexiós beszédmód, amelyek szinte kötelezőek voltak a „symposionista” kánonban. Ezek a homológ szövegalkotási jegyek szoros összefüggésben állnak a költők szellemi nyitottságával és az intermedialitás iránti affinitásukkal, amely fogékonyság természetesen ragadt rájuk a korabeli vajdasági magyar irodalmi közéletben. Mindkettő a képzőművészet területéről érkeztek az irodalomba „a modern/posztmodern korszakküszöb idején”, és ennek megfelelően alkotótevékenységükben erős (volt) az ösztönművészeti jelleg. A verbális-vizuális kódokon, illetve azok elegyítésén, a kép-

verseken túl a zene és a zeneiség is meghatározó szerephez jutott gondolkodásmódjukban és egyben költészeti gyakorlatukban, de szinte ellentétes zenei ízlés alapján. Fenyvesinél alapvető a rock zenei ízlés és világlátás, Sziverit hidegen hagyták a beat hullámai, viszont a *Dia-daloktól* kezdve habitusa szatirikusságának ritmusát az olcsó sláger imitációja adta.

A vizsgált költői praxisok hasonlóságai mellett tehát markáns különbségek is felsejlenek, s ez egyértelmű hozadéka a szerző komparatív szemléletének. Sziveri művész-individuuma pl. a végsőkig deperszonalizált; ő az introvertált költőtípus megtestesítője. E tekintetben elég az 1977-es első kötet, a *Szabad gyakorlatok* „szubjektum nélküli poétikai rendszer[ére]”, illetve a „hermetikus, objektív líra” artefaktumaira utalni.

Az irodalomtörténész a kritikai diskurzus által rendre kiemelt hermetizmus, tudatosan gyakorolt költészeti-nyelvi redukcionizmus, valamint vizuális beállítottság, érzékenység kapcsán rámutat a Sziveri és Vasko Popa (1922–1991) közötti poétikai párhuzamokra.

A korai Sziveri-versek által képviselt deperszonalizált költői én s az ennek megfelelően létrehozott absztrakt és hermetikus tárgyvilág szöges ellentéte figyelhető meg Fenyvesi költészetében. Fenyvesi művész-individuuma ugyanis radikálisan perszonalizált, ő az extrovertált alkotótípust képviseli. Versei „összegyülemlett, feltoluló érzelmek nyomása alatt születő, eruptív erejű megnyilatkozások”. Jellemzőjük az érzelmi bőség, túlcsondulás teremtette szubjektivitás. Költeményei gyakran „felsorolásszerűek, fokozó-hevítő jellegűek”. Ez a nyugati beat-punk irodalom, a „farmernadrágos neoavantgárd folytatása”, életrajzi kötődésű, vallomásos és impulzív direktlira, amely indulatos közvetlenségről, sőt faragatlan beszédmódról tanúskodik.

Ilyen vonatkozásban tehát a *Vajdasági diptichon*ban kirajzolódó két ars poetica, költői hitvallás egymás ellenpólusát, poétikai inverzét (is) képezi.

Csányi Erzsébet kötete a tanulmányok összerendezésével és keretbe foglalásával egy reveláló folyamatba ágyazta, magasabb, szintetizáló szintre emelte a parciális irodalomtörténeti-poétikai részeredményeket, s ezzel új gondolatmenetek és műelemzések előtt nyitott utat a két költő világát illetően.

A *Vajdasági diptichon* nyelvezete, stílusa, kialakítási, illetve megszövegezési módja olvasmányos, ám közben mindvégig megmarad tudományos igényűnek. A kötetben felhasznált és szisztematikusan hivatkozott szakirodalmi apparátus szerteágazó, és a vonatkozó releváns munkákat tartalmazza. A jelzett tudományos és diskurzív jegyek lehetővé teszik, hogy az olvasót Sziveri János és Fenyvesi Ottó költészetének új szempontokat felvető mélyolvasatára inspirálja.